

Ett barnvänligt rättsväsende – perspektiv och erfarenheter från yrkesverksamma

Sammanfattning

I Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna fastställs rättigheter som är särskilt relevanta för barns rättigheter i samband med rättsliga förfaranden. De viktigaste bland dessa är rätten till människans värdighet (artikel 1), förbudet mot tortyr och omänsklig eller förnedrande bestraffning och behandling (artikel 4), rätten till frihet och säkerhet (artikel 6), respekten för privatliv och familjeliv (artikel 7), skyddet av personuppgifter (artikel 8), förbudet mot diskriminering (artikel 21), barnets rättigheter (artikel 24) och rätten till ett effektivt rättsmedel (artikel 47).

Alla Europeiska unionens medlemsstater är förpliktade att se till att barnets bästa sätts främst i alla åtgärder som berör dem. Detta är särskilt viktigt när barn är inblandade i straffrättsliga och civilrättsliga förfaranden.

Sådana förfaranden kan vara stressande för vem som helst. Det gäller än mer för barn, som kan bli traumatiserade om förfarandena inte är barnvänliga, om lokalerna inte är lämpliga och om de yrkesverksamma som är inblandade inte har rätt utbildning. Tusentals barn påverkas av detta. Det finns uppgifter som visar att bara i elva av medlemsstaterna berördes 74 000 barn av brottmålsutredningar i egenskap av brottsoffer, och 495 000 barn berördes av skilsmässoförfaranden under 2010.

Behandlingen av barn i rättsliga förfaranden är en viktig människorättsfråga, som Förenta nationerna också tar upp i sin [konvention om barnets rättigheter \(barnkonventionen\)](#), som alla EU:s medlemsstater har ratificerat. EU har också visat sitt engagemang i frågan genom stödet till Europarådets *Riktlinjer för*

ett barnvänligt rättsväsende (2010) och genom att hjälpa medlemsstaterna att förbättra skyddet för barnets rättigheter i sina rättssystem.

Europarådets riktlinjer framhåller barns rätt att bli hörda, att få information, att skyddas och att slippa diskriminering. För att avgöra i vilken omfattning dessa rättigheter respekteras och uppfylls i praktiken har Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) i samarbete med Europeiska kommissionen samlat in och analyserat de uppgifter som presenteras i denna sammanfattning. Resultaten visar att det finns mycket kvar att göra för att göra rättsväsendet barnvänligare i EU.

Praxis vid barns deltagande i straffrättsliga och civilrättsliga förfaranden varierar kraftigt, inte bara mellan, utan även inom medlemsstaterna, vilket tyder på att det behövs tydliga och enhetliga normer och riktlinjer samt systematisk övervakning av hur dessa genomförs. Barn får inte tillräckligt mycket stöd när de deltar i straffrättsliga och civilrättsliga förfaranden. Domstolslokalerna kan också verka skrämmande för barn och är inte alltid anpassade till deras behov. Konkreta åtgärder, exempelvis för att förhindra att barn konfronteras direkt med tilltalade eller vittnen i domstolar, eller för att se till att barnet informeras om och förstår förfarandet, är ännu inte allmän praxis. Undersökningen visade dock också på en del lovande metoder, av vilka några beskrivs i denna sammanfattning.

Att göra rättsväsendet barnvänligare förbättrar skyddet av barn, underlättar ett meningsfullt deltagande från barnets sida och förbättrar samtidigt rättvisans gång. Resultaten i denna sammanfattning kan ge medlemsstaterna användbara verktyg för att identifiera hinder, brister eller svagheter

i sina rättsliga förfaranden, särskilt i processen för genomförande och tillämpning av relevanta EU-direktiv. En barnvänlig strategi i linje med Europarådets

riktlinjer kommer att göra att det känns tryggare för barn i EU att delta i rättegångar.

Uppgiftsinsamling och omfattning

Europeiska unionen konstaterade i sin agenda för barns rättigheter att bristen på tillförlitliga och jämförbara uppgifter hindrade utvecklingen och genomförandet av en evidensbaserad politik. För att åtgärda bristen på uppgifter gjorde Europeiska kommissionen och FRA en samlad bedömning av det arbete som gjorts på området. Den samordnade och systematiska insamlingen av uppgifter innefattade indikatorer för barns rättigheter som FRA utarbetat under 2010 och vidareutvecklat under 2012 med avseende på familjerätt. Indikatorerna följer den rättighetsmodell som utvecklats av FN:s högkommissariat för mänskliga rättigheter (OHCHR)*, som är utformade för att mäta

- de ansvarigas åtaganden (strukturella indikatorer),
- de insatser som görs för att uppfylla normerna (processindikatorer),
- resultat (resultatindikatorer).

För att få en övergripande bild av situationen genomförde FRA ett intervjubaserat fältarbete i tio av EU:s medlemsstater, som valdes ut för att spegla en mångfald av olika rättsliga system och praxis när det gäller barns deltagande i rättsväsendet – Bulgarien, Kroatien, Estland, Finland, Frankrike, Tyskland, Polen, Rumänien, Spanien och Storbritannien**. Man samlade in erfarenheter, uppfattningar och åsikter hos yrkesverksamma som är inblandade i straffrättsliga och civilrättsliga förfaranden, samt erfarenheter från barn som har deltagit i sådana förfaranden som brottsoffer, vittnen eller parter.

Den första delen av FRA:s arbete om barn och rättsväsende, som presenteras i denna sammanfattning,

gäller de yrkesverksammas perspektiv. Här granskas svaren från 570 domare, åklagare, advokater, domstolspersonal, psykologer, socialarbetare och poliser som dagligen är i kontakt med barn som berörs av rättsliga förfaranden. Arbetet har bidragit till den inledande populeringen av process- och resultatindikatorer med kvalitativa uppgifter för de tio medlemsstaterna. Process- och resultatindikatorerna kommer att populariseras ytterligare med resultaten av den andra delen av FRA:s fältarbete, som baseras på intervjuer med barnen själva. På grundval av en kombinerad analys av de yrkesverksammas och barnens intervjuer kommer FRA att avge yttranden om barnvänliga rättsväsenden.

Parallellt med detta har Europeiska kommissionen samlat in statistik från alla EU-medlemsstater, där sådan funnits tillgänglig, om barns deltagande i rättsliga förfaranden. Uppgifterna omfattar lagstiftning, regler och politiska riktlinjer i kraft den 1 juni 2012 som påverkar behandlingen av barn i rättsliga förfaranden och kartlägger styrkor och potentiella luckor. Detta arbete bidrar till att popularisera de strukturella indikatorerna.

* OHCHR (2012), *Human Rights Indicators A guide to measurement and implementation*. (FN:s handledning för mätning och tillämpning av indikatorer för mänskliga rättigheter).

** I Frankrike genomfördes fältarbetet i Île-de-France, Provence-Alpes-Côte d'Azur, Franche-Comté, Rhône-Alpes, Poitou-Charentes, Nord-Pas de Calais, Bretagne och Réunion; i Tyskland i Berlin, Brandenburg, Hessen, Bayern, Rheinland-Pfalz, Nordrhein-Westfalen, Niedersachsen, Hamburg, Saarland, Brandenburg, Thüringen och Mecklenburg-Vorpommern; i Spanien i Andalusien, Katalonien och Madrid; i Förenade kungariket i England, Wales och Skottland.

Resultat och evidensbaserade råd

Rätt att bli hörd

Rätten att bli hörd och få uttrycka sina synpunkter är en grundförutsättning för effektivt deltagande i det rättsliga förfarandet. Det är en rätt som garanteras barn genom EU, Europarådet och FN.

Men det räcker inte att bara ta upp barnets synpunkter. Ett meningsfullt deltagande från barnets sida kräver att de relevanta myndigheterna skapar en trygg och barnanpassad miljö och använder lämpliga utfrågningsmetoder för att fastställa och ta hänsyn till barnets specifika behov.

“Under min karriär har jag sett stora förändringar: [...] tidigare betraktades förhör med barn som en formalitet i förfarandet, men så är det inte längre.” (Spanien, domstolstjänsteman)

En del av respondenterna anser att det inte alltid är meningsfullt och nödvändigt att förhöra barn och föreslår att man begränsar antalet förhör med barn när det är möjligt. Andra förespråkar starkt barnens rätt att bli hörda och framföra sina synpunkter, och påpekar att deras utvecklingsstadium, språkförmåga och hälsotillstånd alltid ska beaktas.

“Det som unga människor behöver veta är att den person som fattar beslut kände till deras synpunkter när beslutet fattades. Många unga vill inte fatta besluten själva, de förstår att det inte är deras sak att fatta beslut och vill inte utsättas för den pressen. Men de vill känna att den som fattar beslutet har hört vad de ville ha sagt i processen.” (Storbritannien, socialarbetare)

FRA:s fältarbete visade att barn oftare hörs i straffrättsliga förfaranden än i civilrättsliga, vilket beror på behovet av bevisning i straffrättsliga förfaranden. Barn behöver inte alltid delta i civilrättsliga förfaranden, exempelvis i familjerättsförfaranden som gäller skilsmässor och vårdnadsfrågor. Det finns fler rättssäkerhetsgarantier i straffrättsliga förfaranden än i civilrättsliga, särskilt när barnet är ett brottsoffer snarare än ett vittne. Rättsinstanserna i civilrättsliga förfaranden garanterar också oftare vissa processuella rättigheter till barn som är målsägande än till barn som är vittnen eller parter. Videoupptagningar och barnanpassade förhörssrum finns oftare tillgängliga och används oftare i straffrättsliga förfaranden än i civilrättsliga.

Alla intervjuade underströk vikten av att alla involverade specialister arbetar samordnat och professionellt, liksom vikten av att begränsa och mildra de eventuella negativa effekter som barnet kan uppleva. På det hela taget är bedömningen att om det är utbildade yrkesverksamma som förhör barnen och om det finns riktlinjer för hur förhör med barn ska utföras, blir de yrkesverksammas agerande lämpligare. Barn känner sig tryggare ju färre förhör de utsätts för, ju färre som är närvarande och om bara utbildade yrkesverksamma förhör dem. Då kan de också utöva sina rättigheter bättre och lämna redogörelser som har större giltighet och är mindre påverkade av utomstående.

“[...] barnet kommer med sina föräldrar till polisen och berättar och tänker att nu har jag berättat för polisen, och polisen är en statlig institution som man inte får ljuga för. Sen kommer barnet till undersökningen och berättar en gång till och tänker att nu har jag berättat för domstolen, och nu blir det tredje gången vi kallar in honom eller henne och säger att han eller hon måste upprepa sin berättelse en gång till. Det är hemskt.” (Kroatien, psykolog)

De uppgifter som FRA samlade in i de tio medlemsstaterna visade att medlemsstaterna ibland inte tillgodoser barns rättigheter att bli hörda i rättsliga förfaranden. Förhör i både civilrättsliga och straffrättsliga förfaranden upplevs traumatiserande för barn. Man har dock gjort framsteg när det gäller att göra rättsväsendet barnvänligare i både straffrättsliga och civilrättsliga förfaranden. Detta har skett genom att man sett till att professionella socialtjänstemän deltar mer konsekvent i de rättsliga förfarandena, särskilt i civilrättsliga förhör. Antagandet av särskilda åtgärder för att skydda barn från upprepad viktimering har också bidragit.

Följande allmänna handlingsråd kan bidra till att se till att barns rätt att bli hörda tillgodoses på ett så barnvänligt sätt som möjligt, som säkerställer att barnet känner sig väl till mods och tryggt och kan uttrycka sina synpunkter fritt och ändamålsenligt.

Inrättande av specialiserade domstolar för barn

- Alla medlemsstater har inte specialiserade brottmålsdomstolar och civila domstolar. Det är dock sannolikare att sådana strukturer har barnvänliga lokaler, verktyg för rättssäkerhet och utbildade barnspecialister. De medlemsstater som ännu inte har sådana specialiserade strukturer bör inrätta dem, liksom ett system med professionella rättstillämpare med kompetens i fråga om barns rättigheter och ett barnvänligt rättsväsende.

Bedömning av barns mognad

- Barnets mognadsnivå är avgörande för huruvida barnet bör delta i ett rättsligt förfarande. EU:s medlemsstater bör införa en tydlig rättslig definition av mognad.
- Eftersom det saknas sådana kriterier får de enskilda domarna för närvarande göra egna bedömningar av barns mognad. EU-medlemsstaterna bör anta objektivare metoder för att bedöma barns mognad som tar hänsyn till deras ålder och uppfattningsförmåga.

Rättssäkerhetsgarantier för att göra barns deltagande tryggare

- De yrkesverksamma anser att rättssäkerhetsgarantier i straffrättsliga förfaranden, exempelvis barnanpassning av förhörsmiljön, kan minska barnens stress och risken för upprepad viktimering. För både straffrättsliga och civilrättsliga förfaranden bör EU-medlemsstaterna göra

videoupptagningar av förhör, även vid förberedande förhör under förundersökningen, för att undvika onödiga upprepningar och se till att dessa upptagningar är giltiga som bevis. För straffrättsliga förfaranden bör medlemsstaterna införa åtgärder för att undvika kontakt mellan barnet och den tilltalade och andra parter som barnet kan uppleva som hotfulla. För civilrättsliga förfaranden bör medlemsstaterna överväga hur medling oftare ska kunna användas som ett alternativ till rättegång.

- Åtta av de tio medlemsstaterna som studerades har straffrättsliga bestämmelser om barns rätt att bli hörda som brottsoffer, medan sex av dem har bestämmelser om barns rätt att bli hörda som vittnen. Inom civilrätten kan det vara obligatoriskt, valfritt eller inte reglerat att förhöra barn, beroende på typ av fall. Medlemsstaterna, och EU när så är lämpligt, bör tillämpa en mer inkluderande strategi, så att alla ärenden som inbegriper barn i rättsliga förfaranden omfattas av rättssäkerhetsgarantier, samtidigt som man alltid bör göra en bedömning av barnets mognadsnivå.
- EU:s medlemsstater bör se till att det endast är utbildade yrkesverksamma som förhör barn och att fler specialiserade och utbildade yrkesverksamma är närvarande vid förhör med barn. Detta kräver att man tillhandahåller utbildning i barnanpassade förhörstekniker för yrkesverksamma. Myndigheterna bör också se till att det finns en stödperson som är oberoende av barnets föräldrar och som kan ge barnet stöd genom alla stadier av det rättsliga förfarandet, särskilt genom att informera barnet och förbereda det inför förhör. EU:s politiska planering bör också fokusera på utbildning av yrkesverksamma och på att harmonisera kursplaner.

Gratis rättshjälp, bland annat fri och enkel tillgång till juridisk företrädare för barn

- I straffrättsliga mål tillhandahålls i vissa medlemsstater gratis rättshjälp enbart till personer som är ekonomiskt berättigade till det. När det gäller civilrättsliga mål rapporterar respondenterna från alla tio länder att det saknas juridiska företrädare för barn. EU:s medlemsstater bör tillhandahålla ovillkorad rättshjälp till alla barn. Detta bör innefatta fri tillgång till juridisk företrädare under hela förfarandet och undanröjande av byråkratiska hinder, som utdragna förfaranden eller ekonomisk behovsprövning.

- EU:s medlemsstater bör se till att alla barn, och deras föräldrar eller ombud, får tydlig information om möjligheten att få tillgång till rättshjälp och att specialiserade barnjurister finns tillgängliga för att företräda barn i både civilrättsliga och straffrättsliga förfaranden.

Lovande metoder

Parallella ombud

I Storbritannien (England och Wales) tilldelas varje barn som är part i ett civilrättsligt mål ett ombud (*tandem guardian*) från *Child and Family Court Advisory and Support Service* för att driva förfarandet på barnets vägnar. Ombudet företräder barnet vid rättegången och ansvarar för att rapportera om barnets önskemål och känslor. Han eller hon ansvarar också för att förklara den rättsliga processen och hålla barnet informerat om hur ärendet fortskrider och dess resultat. Ombudet utser även advokater som ska vara juridiska företrädare för barnet, i vad som kallas "tandemmodellen" för företräderskap. Skulle ombudets åsikt om vad som är barnets bästa stå i konflikt med vad barnet själv anser, kan en annan advokat företräda barnet separat.

I Finland kan ett ombud utses för att tillgodose barnets bästa i rätten när en intressekonflikt hindrar barnets föräldrar från att företräda barnet vid ett rättsligt förfarande. I vissa finska kommuner (exempelvis i regionen Kouvola-Kotka), kan både socialarbetare och juridiska biträden utses som ombud i saken, ett samarbetsystem som också kallas "tandemmodellen".

Snabbare förfaranden

- Sju av de tio granskade EU-medlemsstaterna har specifika lagbestämmelser för att förhindra onödiga fördröjningar av brottmål med barn inblandade, medan bara tre medlemsstater skyndar på civilrättsliga mål där barn är inblandade, och då bara under vissa omständigheter. EU-medlemsstaterna bör införa effektiva garantiåtgärder för att undvika onödiga fördröjningar.
- Medlemsstaterna bör införa tydliga regler för att begränsa det totala antalet utfrågningar och förhör som får hållas med barn i såväl civilrättsliga som straffrättsliga mål. EU-medlemsstaterna bör stärka samarbetet mellan yrkesverksamma från de olika involverade yrkesgrupperna för att minska antalet förhör.

Regler och riktlinjer för yrkesverksamma om hur man förhör barn

- FRA:s fältarbete visar att förhörsmetoderna generellt beror på individuella yrkeskunskaper och kan variera mellan olika domstolar och olika regioner. Standardiserade, detaljerade regler eller riktlinjer, som de som används i Finland eller Storbritannien, bidrar till att minska antalet förhör och förbättrar kommunikationen med

barnet. EU-medlemsstaterna bör se till att alla yrkesverksamma som är inbegripna i rättsliga förfaranden tillhandahålls tydliga och barnanpassade regler och riktlinjer för hur man förhör barn. Dessa ska åtföljas av standardisering av förfaranden och samordning mellan de olika aktörerna för att harmonisera förhörsmetoderna. Lovande metoder kan användas som referenspunkter. Utbyte av riktlinjer och lovande metoder inom och mellan EU-medlemsstaterna skulle bidra till att förbättra förfarandena.

Lovande metoder

Riktlinjer för utfrågning av barn

I Storbritannien (England och Wales) har justitieministeriet utarbetat riktlinjer för utfrågning av barn som brottsoffer och vittnen i en rapport från 2011. Riktlinjerna, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on interviewing victims and witnesses and guidance on using special measures* (ABE)*, vänder sig till alla som är inblandade i relevanta undersökningar, däribland polisen, socialarbetare som arbetar med barn och vuxna samt professionella rättstillämpare. ABE-utfrågningar av barn kan tas upp på video och visas senare i stället för barnets primära vittnesmål.

Den skotska regeringen har också fastställt riktlinjer för bästa utfrågningsmetoder i en publikation från 2011, *Guidance on Joint Investigative Interviewing of Child Witnesses in Scotland*** . I riktlinjerna föreskrivs att specialutbildade poliser och socialarbetare tillsammans ska genomföra videoinspelade utfrågningar. Socialarbetare som är utbildade för att genomföra gemensamma undersökande utfrågningar paras ihop med poliser för att snabbt kunna genomföra de utfrågningar som behövs. Även om dessa utfrågningar tas upp på video är standardrutinen att barnet också personligen vittnar i rätten.

I Finland följer både poliser och psykologer riktlinjer för hur barn ska förhöras och informeras. Riktlinjerna har utarbetats av Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården (*Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes*)***. Finland har också tagit fram särskilda riktlinjer för utfrågning av barn som utsatts för sexuella övergrepp och/eller överfall och misshandel.

* *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on interviewing victims and witnesses and guidance on using special measures*: www.justice.gov.uk/downloads/victims-and-witnesses/vulnerable-witnesses/achieving-best-evidence-criminal-proceedings.pdf.

** *Guidance on Joint Investigative Interviewing of Child Witnesses in Scotland*: www.gov.scot/Publications/2011/12/16102728/0.

*** *Stakes 2003: Riktlinjerna för undersökning av sexuella övergrepp, överfall och misshandel mot barn, Opas lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittämisestä, finns inte offentligt tillgängliga*.

Barnvänliga lokaler vid förhör av barn

- Även i de fall det finns barnvänliga lokaler tillgängliga för att användas i straffrättsliga förfaranden, används dessa sällan i civilrättsliga förfaranden. Medlemsstaterna bör se till att barnanpassade förhörsrum finns tillgängliga inte bara för alla straffrättsliga förfaranden, utan även, i avsaknad av andra barnanpassade lokaler, som ett alternativ för civilrättsliga förfaranden. Sådana rum bör finnas i hela landet, även i landsbygdsområden.
- Det är också stora skillnader i fråga om hur medlemsstaterna använder de barnanpassade rum

som finns, vilket har att göra med om det t.ex. finns lokaler med inspelningsutrustning. Medlemsstaterna bör undanröja alla tekniska och logistiska hinder och göra användandet av barnanpassade rum till standard.

- Barnanpassade rum är vanligen utrustade med leksaker, videokamera och utrustning för att samla in bevis, men de yrkesverksamma menar att utrustningen ofta inte är anpassad till olika åldersgrupper. EU-medlemsstaterna bör se till att barnanpassade väntrum, utfrågningsrum och förhörsrum är utrustade för att möta olika åldersgruppers behov.

Lovande metoder

Barnanpassad utrustning för utfrågning

I många länder används specialanpassade leksaker för att göra det lättare för barn att kommunicera vid förhör. Barnanpassade utfrågningsrum i Estland är utrustade med anatomiskt korrekta dockor som kan kläs av och på för utfrågningar i samband med sexuella övergrepp, ett verktyg som används i många länder. I Finland använder socialarbetare ofta "nallebjörnskort" för att hjälpa barn att uttrycka sina känslor. Olika versioner av dessa kort har också tagits fram för äldre barn.

Kuovola, Finland. Material som används vid förhör av barn beroende på ålder och utveckling.

Tallinn, Estland. Dockor som används vid förhör av barn.

Rätt till information

Barns rätt att få information när de deltar i rättsliga förfaranden är centralt för att de ska kunna delta effektivt och inte må dåligt av det. Konkret information som ges i små, hanterbara portioner under förfarandets alla stadier kan lindra barns rädsla inför vad som ofta är det första mötet med rättsväsendet, som kan verka skrämmande. Barn som är välinformerade har bättre självförtroende och större tillit till rättsväsendet. Det gör att de känner sig säkrare och talar friare, vilket innebär att deras uppgifter kan beaktas i högre grad och de kan delta i förfarandet på ett ändamålsenligare sätt.

"Jag menar att de är ganska uppskrämda och rädda för att komma hit och faktiskt inte vet vad det är som händer eller varför de har tagits hit. Det är så barnen uppfattar det hela. De är rädda. En gång var det en liten flicka som frågade mig: Ska du ge mig en spruta?" (Rumänien, domare)

När det gäller straffrättsliga förfaranden är rätten till information inskriven i alla de undersökta medlemsstaternas lagstiftning, utom Skottland

i Storbritannien. Intervjuerna visar dock att det finns avsevärda skillnader i hur barnen får information, vilken information som ges, när och av vem. Rätten till information är mindre reglerad i samband med civilrättsliga förfaranden, där rättstillämpare och socialarbetare har större frihet att själva avgöra vilken information som bör ges till ett barn.

"[Information] är mycket viktig, för om vi inte berättar för barnet att det har rättigheter, finns det ju heller ingen annanstans som barnet kan få veta detta. [...] Jag tror det är till fördel för barnet att veta att barn har rättigheter, så att barnet själv kan välja om han eller hon vill dra nytta av dem." (Rumänien, psykolog)

Föräldrarna är vanligen de första som får informationen om förfarandena och de spelar en viktig roll för att förmedla den vidare. De förväntas ofta vara de som i första hand informerar sina barn, även i de fall informationen också skickas direkt till barnen. Detta tillvägagångssätt ifrågasattes av en del av de yrkesverksamma som intervjuades, eftersom föräldrarna kan vara partiska, särskilt i samband med civilrättsliga förfaranden.

”Det stämmer att ingenting är planerat. Vi bemödar oss inte precis om att ta reda på vilken information som lämnas till barnet.” (Frankrike, åklagare)

När det gäller vilken typ av information som ska lämnas var yrkesverksamma inom både civilrätt och straffrätt överens om att barn bör få information om sina rättigheter, förfarandenas olika stadier, vad de kan förvänta sig under förhören och vilka skyddsåtgärder som finns att tillgå. Flera yrkesverksamma diskuterade frågan om hur man skulle hitta rätt balans för att informera barnet på ett bra sätt utan att informationen blir överväldigande. Konkret begriplig information kan minska barnets rädsla, medan för mycket information i stället kan öka den.

”Barnet måste få en del information, men denna måste ges i lagom doser.” (Estland, advokat)

Barnets ålder och utvecklingsnivå påverkar dess förmåga att ta till sig och förstå information om förfarandet. Informationen måste därför anpassas till barnets ålder, utvecklingsfas, bakgrund och psykiska tillstånd. De yrkesverksamma var eniga om att barn behöver få adekvat information och att även mycket små barn kan förstå hur viktigt deras vittnesmål kan vara. De menade dock att yngre barn bara behövde förstå processen i stort och deras roll i den, men inte de rättsliga detaljerna.

Tillvägagångssättet när man ger barn information varierar – online-material som visar yrkesverksamma hur de ska informera barn och om vad, kallelser eller informationsbrev skrivna med vuxna som tänkta mottagare, muntliga förklaringar till barn om deras rättigheter, eller särskilt framtagna

broschyrer för barn i olika åldrar och med olika språklig bakgrund. Föräldrar och yrkesverksamma som hjälper barnet (socialarbetare, juridiska företrädare) bör också få tillgång till det informationsmaterial som utarbetats för barn, så att de kan förmedla informationen på ett enkelt och tillgängligt sätt som barnet förstår.

”Varje ny person som kommer möter barnet på ett nytt sätt, han eller hon har sitt eget sätt att se på och uppfatta det arbete som bör göras [...] det fungerar inte effektivt. Om vi exempelvis för ett år sedan hade ett ärende [...] och en kollega (eller jag) arbetade med barnet, och sen efter en tid får en annan kollega hand om en ny stämning och ett nytt ärende med samma barn, då kanske han eller hon presenterar informationen på ett nytt sätt. Det kan i vissa fall förvirra barnet.” (Bulgarien, socialarbetare)

Rätten till information gäller inte bara när barn redan är inblandade i rättsliga förfaranden, utan även innan förfarandet börjar, då de har rätt att känna till sin rätt att bli hörda i ärenden som berör dem. Frankrike har en övergripande strategi för detta.

Respondenterna framhöll att genomförandet av barns rätt till information på det hela taget skulle kunna förbättras i samband med såväl straffrättsliga som civilrättsliga förfaranden. Informationsmaterialet bör anpassas till barnens behov och ta hänsyn till deras ålder och mognadsnivå. Särskilda informationstjänster, exempelvis möjlighet att besöka domstolen före rättegången, kan också få barnen att känna sig tryggare och tala friare, vilket också innebär att deras vittnesmål kan beaktas i högre grad.

Lovande metoder

Rättslig information och rådgivning görs tillgänglig för barn

I Frankrike har man i flera städer inrättat kontaktpunkter där barn kan träffa specialiserade jurister för att få information om sina rättigheter, liksom rådgivning och stöd i civilrättsliga eller straffrättsliga frågor. Dessa möten är gratis och konfidentiella, och ofta erbjuds drop in-tider och jourtelefoner. Organisationerna genomför också informationskampanjer i skolor.

Det här är en annons för ett program med barnadvokater (Avoc'enfants), där barn och unga vuxna som på något sätt är involverade i civilrättsliga eller straffrättsliga ärenden kan få kontakt med en advokat som är specialist på barn- och ungdomsfrågor och som kan ge dem råd och informera om deras rättigheter.

Obligatoriska förfaranden för hur, när, om vad och av vem barn ska få information

- Inom såväl straffrätten som civilrätten anser de yrkesverksamma vanligen att de nationella regelverken är för allmänt hållna. Det saknas detaljer om var, när, om vad, hur och av vem barn ska få information. Den information som ges varierar därför, och ofta får barnet inte tillräckligt med information. Medlemsstaterna, och EU när så är lämpligt, bör se till att rätten till information garanteras alla barn och för alla rättsliga förfaranden genom bindande bestämmelser.
- Information om domstolens beslut verkar vara den svagaste komponenten i alla de medlemsstater som undersökts. Informationen efter rättegången bör innehålla tydliga hänvisningar till barnets rättigheter och de möjligheter som barnet har, bland annat möjligheten att överklaga och att få tillgång till eftervård. Denna information bör alltid ges på ett barnanpassat språk och i en form som är lämplig för barnets ålder och mognad.
- Skyldigheten att ge barn information är ännu mindre uttalad inom det civilrättsliga området än inom det straffrättsliga. Innan barnen är tillräckligt gamla för att ha rättskapacitet informeras de i huvudsak av sina föräldrar eller sin juridiska företrädare. Medlemsstaterna bör överväga att ge psykologer och relevanta socialarbetare en större roll i denna typ av förfaranden och att utöka omfattningen av den information som ska ges till barn.

Lovande metoder

Informera barn som är brottsoffer om förfarandets resultat

I Tyskland har 1986 års lag om brottsoffskydd och två reformlagar om brottsoffers rättigheter stärkt brottsoffers och vittnens rättigheter. Lagarna innefattar skyldigheten att informera brottsoffer om den slutliga domen och se till att de har tillgång till domstolens handlingar. I Finland finns liknande rutiner för att se till att barn som är brottsoffer ska få information om förfarandets resultat. Domslut som gäller barn under 15 år meddelas barnets juridiska biträde eller ombud. Det juridiska biträdet ansvarar sedan för att informera barnet och familjen. Ombudet eller det rättsliga biträdet informerar också barnet om alla praktiska frågor kring domen, exempelvis betalning av skadestånd. Om barnet har fyllt 15 år meddelas domen personligen.

Stödtjänster för att informera barn och deras föräldrar

- Stödtjänster, särskilt stöd till brottsoffer och vittnen, spelar en viktig roll för att ge information till barn och deras föräldrar, förbereda barn för domstolsförhör och följa dem genom förfarandet och kontrollera så att de förstår vad som händer och se till att de är skyddade. Tjänsterna som erbjuds kan omfatta besök i domstolen före rättegången så att barnet känner igen sig, hembesök och stöd före, under och efter rättegången. EU-medlemsstaterna, och EU när så är lämpligt, bör se till att stödtjänster inrättas och görs tillgängliga för alla barn som deltar i rättsliga förfaranden.

Lovande metoder

Mellanhänder för utfrågningar och förhör

Mellanhänder (*intermediaries*) är ett viktigt komplement till det juridiska stöd som finns tillgängligt för barn i Storbritannien (England och Wales). En mellanhand kan hjälpa till att planera och genomföra polisförhöret, ge domstolen en skriftlig rapport om barnets förmåga att kommunicera och ge råd under förhöret med barnet om frågorna är olämpliga. Kostnaderna för mellanhänder, och den begränsade tillgången på sådana, gör att denna stödåtgärd inte kan användas som standard. De registrerade mellanhänder som finns används i allt större utsträckning för att stödja mycket unga barn eller barn med särskilda problem som gör kommunikationen svårare, men de finns i allmänhet inte tillgå för unga människor som inte anses behöva extra stöd. Domare rapporterar dock att de själva tagit intryck av mellanhänder som deltagit i tidigare ärenden och att de sedan med stöd i den erfarenheten kunnat avbryta olämpliga utfrågningsmetoder även när det inte funnits mellanhänder närvarande.

För mer information, se 1999 års lag Youth Justice and Criminal Evidence Act, www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/23/ contents

- De flesta medlemsstaterna erbjuder stödtjänster, men många, särskilt bland socialarbetarna, delar uppfattningen att mycket mer skulle kunna göras. De medlemsstater som inte har obligatoriska krav på informationsförfaranden verkar fokusera sina stödprogram på särskilt allvarliga ärenden och särskilda typer av brott, som människohandel eller sexuella övergrepp, och på brottsoffer och inte nödvändigtvis vittnen. Barnen och deras föräldrar får dessutom ofta inte tillräcklig information om vilka stödtjänster som finns tillgängliga för dem och kan därför inte utnyttja dem. Det bör vidtas åtgärder

för att se till att barn och deras föräldrar eller ombud får information om stödtjänster och hur man får tillgång till dem. Medlemsstaterna bör också erkänna den viktiga roll som föräldrar spelar för att informera och stötta barnen och bör främja föräldrastöd och åtgärder för att öka föräldrars medvetenhet.

En enda person ansvarar för att förbereda, informera och stödja barnet före, under och efter det rättsliga förfarandet

- De nationella regelverken är, både i fråga om straffrätt och om civilrätt, vanligen för allmänt hållna och ger inga tydliga anvisningar om vem som ska informera barn. Det kan därför falla på föräldrarnas lott att tillhandahålla informationen, oavsett om de själva är välinformerade eller neutrala parter i ärendet. I andra fall kan de yrkesverksamma utveckla egna, ofta sinsemellan olika, tillvägagångssätt. Medlemsstaterna, och EU när så är lämpligt, bör se till att yrkesverksamma ges tydliga regler och riktlinjer för hur barn ska informeras för att garantera ett konsekvent, standardiserat och barnanpassat tillvägagångssätt. Detta kräver att alla yrkesverksamma som ska informera barn har adekvat utbildning.
- Forskning visar att barn blir underinformerade om de inte tilldelas en särskild yrkesperson som kontaktperson som kan informera och förbereda dem genom hela förfarandet. Medlemsstaterna bör därför överväga att utse en sådan ansvarig person. Denna person ska ha nödvändig utbildning, vara tillgänglig i alla stadier av förfarandet och kunna agera som mellanhand mellan barnet och stöd- och barnavårdstjänster, polis, domare, åklagare och advokater samt föräldrar. Socialarbetare anses ofta vara väl lämpade för denna roll, eftersom de kan ge barnet stöd under längre tid än vad domare och andra rättstillämpare kan. Om barnet inte kan få tillgång till en särskild kontaktperson bör medlemsstaterna se till att de olika aktörerna som har informationsansvar samordnar sitt arbete på ett effektivt sätt.

Tillgång till barnanpassad information

- I flera länder har man tagit fram barnanpassat material för att förklara den rättsliga processen, barns rättigheter, de olika aktörernas roller, kallelser och rättsmeddelanden samt vad barnet kan förvänta sig ska hända i rättssalen. Andra ger helt enkelt barn samma material som används för att informera vuxna, och inte ens

det på ett systematiskt sätt. Medlemsstaterna bör inrätta tydliga och standardiserade regler för tillhandahållande av barnanpassad information till barn som är inblandade i rättsliga förfaranden för att se till att de behandlas lika. De bör använda många olika slags kanaler och format, som broschyrer och foldrar som kan finnas på nätet och som trycksaker, och både skriftlig och muntlig information. Material som redan har utarbetats bör delas och användas, inom och mellan EU:s medlemsstater.

Lovande metoder

Tillhandahållande av barnanpassade informationsbroschyrer

Den skotska myndigheten *Children's Reporter* har utarbetat en serie broschyrer för barn om hur förhörssystemet fungerar och vilken roll barnet har. Broschyerna finns för olika åldersgrupper: fem till åtta års ålder, åtta till tolv, samt 13 och uppåt*. *Children's Reporter* skickar ut dessa broschyrer till barnet (eller dess föräldrar om barnet inte har fyllt tolv år) samtidigt som man skickar skälen för hänskjutande till domstol. Socialarbetaren grundar sina samtal med barnet på detta material, förklarar vad som kommer att hända under förhöret och besvarar eventuella frågor. Beroende på barnets ålder och förmåga kan socialarbetaren använda sig av lekterapi. Skotska *Children's Reporter* har genomfört forskning med barn om hur effektivt det nuvarande systemet med barnadvokater är och funnit att barnen inte fick tillräckligt med information. Myndigheten inledde då ett projekt för att se över sitt material med bidrag från barn med erfarenhet av systemet**.

* Skotska broschyrer: www.gov.scot

** *Getting It Right For Every Child – Children and young people's experiences of advocacy support and participation in the Children's Hearings System: Big Words and Big Tables.* www.gov.scot/Publications/2006/04/27142650/0

Rätt till skydd och privatliv

Internationella normer prioriterar tydligt skyddet av barn som deltar i rättsliga förfaranden, samtidigt som deras medverkan uppmuntras. En skyddande och trygg miljö är nödvändig för att barnen ska kunna delta till fullo och ändamålsenligt och för att undvika eventuell ytterligare traumatisering.

Åtgärder för att skydda barnen kan finnas på många olika nivåer genom förfarandet; att genomföra dem bör betraktas som ett viktigt sätt att garantera ett barnvänligt rättssystem. De är relevanta för att

kunna garantera barnets rätt att bli hört och informerat på ett icke-diskriminerande sätt, samtidigt som barnets bästa beaktas, vilket inbegriper åtgärder för att skydda barnets privatliv. När det finns konsekventa och systematiska barnanpassade metoder som följer tydliga regler och riktlinjer ökar sannolikheten för att barnet ska vara skyddat och tryggt. Det finns dock yrkesverksamma som menar att det inom vissa områden är viktigt med flexibilitet för att man ska kunna anpassa arbetet från fall till fall.

“Man kan så klart inte garantera att den [informationen] alltid skapar trygghet, tvärtom kan den till och med skapa större oro. På sätt och vis bör vi inte tänka för mycket på det som vuxna, att barn måste skyddas. Det är klart att man måste ta in den aspekten också, att funktionen att skydda barnet är viktigare än funktionen att barnet ska vara en del i målet. [...] Men om man å andra sidan bara pratar om ärendet och vad som kommer att hända, kan det aldrig skada.” (Finland, ombud – annan specialist)

FRA:s fältarbete och Europeiska kommissionens datainsamling visar att en stor majoritet av de medlemsstater som undersökts har gjort stora ansträngningar för att barn som deltar i straffrättsliga förfaranden ska skyddas från skada och från intrång i privatlivet. Barnens rätt till skydd och privatliv framstår som det viktigaste i både strukturellt och processuellt hänseende. Barns rätt till privatliv regleras också på flera sätt inom civilrätten.

Förebyggande åtgärder bör vidtas för att hålla barn skyddade från faror som hämnd, hot och upprepad viktimisering. Dessa åtgärder är särskilt viktiga när barnet är offer för våld i hemmet eller övergrepp från nära anhöriga. Barnets privatliv äventyras också när han eller hon kommer i kontakt med rättsväsendet, särskilt om fallet uppmärksammas i medierna. Med detta i åtanke anges i Europarådets riktlinjer en rad skyddsåtgärder för att garantera fullständigt skydd för barns privatliv. Bland annat bör personliga uppgifter om barn och deras familjer, exempelvis namn, bilder och adresser, aldrig offentliggöras i medierna. Videokamera bör användas när barn ska höras eller vittna. Vid sådana tillfällen bör antalet närvarande personer begränsas till dem som är direkt involverade, och den information som barnet lämnar bör hållas hemlig om det finns risk för att barnet kan skadas. Dessutom bör tillträde till och överföring av personuppgifter bara ske när det är absolut nödvändigt, och alltid med barnet bästa i främsta rummet.

System för skydd av barn

- Medlemsstaterna måste se till att barn som är inblandade i rättsliga förfaranden alltid behandlas som personer med specifika skyddsbehov, med beaktande av deras ålder, mognad, förståelsenivå

och eventuella kommunikationsproblem. Systemen för skydd av barn bör grundas på ett integrerat och målinriktat tillvägagångssätt som inte bara tar hänsyn till barns särskilda behov i allmänhet utan även beaktar andra typer av sårbarhet, exempelvis hos barn som utsatts för eller bevittnat sexuella övergrepp eller våld i hemmet, barn med funktionsnedsättningar och migrerande barn. Detta skulle innebära förstärkning av ett system med yrkesverksamma som ansvarar för barnrelaterade ärenden, med expertkunskaper om skydd av barn och barnsäkerhet och förmåga att hjälpa till att identifiera särskilda skyddsbehov. EU:s politiska planering bör fokusera på att ge vägledning för effektiva och samordnade system för skydd av barn.

Lovande metoder

Skydda barns identitet på internet

I Estland publiceras inte uppgifter som kan identifiera barn i de rättshandlingar som görs tillgängliga på nätet (bland annat på domstolarnas webbplats), utan barnet benämns endast med initialer.

De franska tryckfrihetslagarna föreskriver också skydd mot offentliggörande av namn på barn som utsatts för brott.

Källa: Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse (1881), artikel 39 bis

Rättssäkerhetsgarantier för att säkerställa skyddet för barn

- I de nationella regelverken föreskrivs olika skyddsåtgärder i samband med rättegångar, som kan betraktas som grundläggande för att säkerställa ett barnvänligt rättsväsende. I praktiken används dock inte dessa åtgärder i tillräcklig omfattning och det överläts ofta på domaren att besluta om åtgärderna. En del åtgärder kan också vara begränsade till barn i en viss ålder eller i en viss roll i förfarandet, så att exempelvis brottsoffer skyddas men inte vittnen. Medlemsstaterna bör inrätta rättssäkerhetsgarantier och övervaka att de tillämpas för att kunna garantera att alla barn som är inblandade i något rättsligt förfarande skyddas från risken att komma till skada, traumatiseras ytterligare eller identifieras före, under och efter förfarandet.
- Sådana skyddsåtgärder kan innefatta videoupptagning, vilket bör vara standardförfarande vid straffrättsliga förfaranden och valfritt i civilrättsliga. Rutinerna bör också anpassas för att begränsa antalet utfrågningar, reglera de

yrkesverksamma närvaro, ge tillgång till stöd-tjänster och ordinarie barnstödpersoner under hela förfarandet och efter förfarandet.

- Polisstationer, domstolar och andra lokaler där barn ska höras bör utrustas med funktionell inspelningsteknik och de yrkesverksamma bör få utbildning i hur den ska användas. De mänskliga och finansiella resurser som behövs måste tilldelas.
- Identitetsskyddande åtgärder bör finnas på plats för att skydda barns privatliv när de är inbegripna i rättsliga förfaranden, exempelvis rutiner för att se till att inspelningar bevaras på ett säkert sätt i enlighet med lagstiftningen om uppgiftsskydd.
- Medlemsstaterna bör inrätta åtgärder för att undvika kontakt med den tilltalade, inte bara under rättegången (exempelvis direktsänd video-länk, skärmar mellan barnet och den tilltalade, eller att den tilltalade får lämna rättssalen medan barnet vittnar), utan även före och efter rättegången. Medlemsstaterna, och EU när så är lämpligt, bör se till att skapa en barnanpassad miljö för alla stadier i förfarandena och att alla domstolar och polisstationer är utrustade med lämpliga, barnanpassade väntrum och separata ingångar. Dessa ska användas systematiskt för att skydda barnet från att möta den påstådda förövaren eller en familjemedlem som står i konflikt med barnet och för att barnet ska slippa vänta i en obehaglig miljö på att bli hört.

Lovande metoder

Förhindrande av kontakt mellan barn och tilltalade

Brottsoffercentrumet i Tartumaa (*Tartumaa Ohvriabikeskus*) i Estland har en separat ingång på byggnadens baksida för särskilt traumatiserade barn. En del domstolar i Finland har också separata ingångar och i Storbritannien sätter man stort värde på separata ingångar och separata väntrum i domstolarna.

Estland. Separat ingång på baksidan av brottsoffercentrumet i Tartumaa.

Rätt att inte diskrimineras

I Europarådets riktlinjer identifieras skydd mot diskriminering, barnets bästa, värdighet och rättsstatsprincipen som grundprinciper för ett barnvänligt rättsväsende. De yrkesverksamma som intervjuades framhöll att skydd mot diskriminering är särskilt viktigt för barn med funktionsnedsättning eller barn med annan nationell eller etnisk bakgrund.

Trots de befintliga rättsliga bestämmelserna om lika behandling rapporterade respondenterna om problem kring barn i känsliga situationer vars art varierar från land till land. I vissa länder framhöll respondenterna särskilt behandlingen av romska barn, i andra barn som offer för människohandel. I samtliga fall underströk respondenterna behovet av anpassning till barnets specifika behov och uttryckte att det fanns problem med bristande expertkunskaper hos personer som kom i kontakt med barn och miljöns bristfälliga tillgänglighet.

“[...] Det finns inget system för att ta hand om de här barnen [med funktionsnedsättning] i systemet, utan alla bara skickar problemet vidare. [...] Jag skulle säga att varje gång vi möter ett barn som har dessa problem och som behöver annat stöd – socialt, medicinskt, utbildningsmässigt och juridiskt – ser vi plötsligt bristerna i systemet, som inte är utformat för att ta hand om de här barnen.” (Frankrike, åklagare)

Alla barn ska behandlas lika i rättsliga förfaranden, oavsett kön, ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionsnedsättning, ålder, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Medlemsstaterna bör ägna särskild uppmärksamhet åt barn i särskilt utsatta situationer, till exempel barn som lever i extrem fattigdom eller ensamkommande barn.

Alla barn ska behandlas lika i rättsliga förfaranden

- Medlemsstaterna, och EU när så är lämpligt, bör se till att alla barn behandlas lika i fråga om relevanta rättssäkerhetsgarantier och alla tjänster som tillhandahålls barn före, efter och under ett rättsligt förfarande. Uppgifter om barns tillgång till rättsväsendet bör finnas tillgängliga avseende alla barn, indelat i olika grupper (exempelvis barn i särskilt utsatta situationer), för att garantera ett målinriktat tillvägagångssätt och för att bevaka rättsväsendets tillgänglighet.
- Respondenterna hade synpunkter på bristen på expertis i mångfaldsfrågor, vilket kan göra

tjänsterna mindre tillgängliga. Alla yrkesverksamma bör ha kännedom om på vilka olika sätt barn kan vara sårbara och antingen delegera eller samarbeta med experter på dessa sårbarheter. Riktlinjer och protokoll bör inrättas för att vägleda de yrkesverksamma genom sådana förfaranden och bör ingå i olika paket om skydds- och säkerhetsåtgärder.

- Brittiska respondenter lovordade Storbritanniens initiativ att översätta det befintliga barnanpassade materialet till olika språk. De framhöll även andra positiva metoder, bland annat att kvinnliga poliser användes vid förhör med flickor som utsatts för sexuella övergrepp samt riktlinjerna från Storbritanniens allmänna åklagare om utfrågning av personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Medlemsstaterna bör se till att det finns särskilda riktlinjer och bestämmelser som reglerar och specificerar hur man ska stödja barn som är inbegripna i rättsliga förfaranden, bland annat genom att ge dem adekvat information på ett språk och i en form som de kan förstå, med hänsyn tagen till behovet av översättning eller tolkning, eller hinder som hänger samman med fysiska och andra funktionsnedsättningar.
- Medlemsstaterna bör fästa särskilt avseende vid att underlätta tillgång till rättsväsendet och tillhandahålla nödvändig rättshjälp, juridiska företrädare och rättsligt stöd till barn i särskilt utsatta situationer.

FRA:s VERKSAMHET

Fokus på fientlighet mot barn med funktionsnedsättning

Fientlighet som riktas mot barn med funktionsnedsättningar är ett område där det i många EU-medlemsstater saknas uppgifter. FRA har planerat ett innovativt projekt för att avhjälpa underrapporteringen av övergrepp, bristande stöd och bristand medvetenhet om rättigheter bland barn med funktionsnedsättningar och för att kartlägga olika metoder att hantera dessa problem.

Omfattande jämförbar information om lagstiftning, politik och tillgängliga tjänster runt om i EU kommer att hjälpa EU:s institutioner, medlemsstater och det civila samhället att på ett effektivare sätt motverka sådan fientlighet. Rapporten kommer att göras tillgänglig under 2015.

Mer information: <http://fra.europa.eu/en/project/2012/children-disabilities-targeted-violence-and-hostility>

Principen om barnets bästa

I Europarådets riktlinjer identifieras barnets bästa som en av de fyra grundprinciperna för ett barnvänligt rättsväsende.

Men även om begreppet barnets bästa finns med i den normativa ramen i de flesta medlemsstater som ingår i undersökningen, uppfattade de flesta av respondenterna detta som en komplex och vag term som är öppen för tolkning. De menade också att det saknas verktyg för att identifiera, bedöma och rapportera hur barnets bästa kan ha tillgodosetts. Bristen på en konkret definition kritiserades, då man menade att detta kunde leda till manipulation, subjektivitet och beslutsfattande som inte skyddade barnets rättigheter i realiteten.

”Barnets bästa i vilket avseende? I straffrättsliga sammanhang är det sanningen som är viktigast, den objektiva sanningen. För barnets del innebär det att om han eller hon utsatts för ett brott ska förövaren straffas.”
(Bulgarien, domare)

Kommittén för barns rättigheter¹ har påpekat att ”en vuxen persons bedömning av barnets bästa inte får ha företräde framför skyldigheten att respektera barnets alla rättigheter enligt konventionen. Kommittén påminner om att det inte finns någon rangordning av rättigheterna i konventionen – alla rättigheter som föreskrivs i den är för ’barnets bästa’ och ingen rättighet ska kunna inskränkas av en negativ tolkning av barnets bästa.”

För att underlätta tolkningen och användningen av denna princip har kommittén definierat sju faktorer som ska beaktas vid bedömning av barnets bästa, nämligen barns rätt att uttrycka sina åsikter i varje beslut som rör dem, barnets identitet, bevarandet av familjemiljön och upprätthållandet av relationer, omsorg om barnet och barnets skydd och säkerhet, utsatta situationer, barnets rätt till hälsa samt barnets rätt till utbildning.

Att tillämpa principen om barnets bästa

- Att se till barnets bästa handlar om att tillämpa barns rättigheter. Som barnrättskommittén förklarar måste barnets bästa ses som en rättighet, en princip och ett tillvägagångssätt. Detta kräver tydliga kriterier för att undvika negativa tolkningar, vilket verkar saknas.

¹ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) om barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet (artikel 3.1), CRC/C/GC/14.

- De yrkesverksamma tar också upp bristen på verktyg för att identifiera, bedöma och rapportera hur barnets bästa har tillgodosetts. De rättsliga bestämmelserna bör därför också föreskriva att besluten ska innefatta en motivering som visar "hur man har tagit hänsyn till barnets bästa i beslutet, det vill säga vad som ansetts vara för barnet bästa, vilka kriterier detta grundas på, samt hur barnets intressen har vägts mot andra hänsynstaganden"².

Fortbildning av yrkesverksamma

Av Europarådets riktlinjer från 2010³ framgår tydligt att för att barn ska kunna delta effektivt i rättsliga förfaranden bör de ha kontakt med specialiserade och utbildade yrkesverksamma som kan informera, höra och skydda dem.

Så är dock inte alltid fallet. Behovet av att fortbilda yrkesverksamma som arbetar med barn framgår särskilt klart av hur liten andel av de intervjuade yrkesverksamma som kände till Europarådets riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende. De yrkesverksamma bör därför få fortbildning om barns behov och rättigheter, kommunikationsteknik och barnanpassade förfaranden, med beaktande av ålderskillnader och personliga omständigheter.

"Det är mycket [...] som jag känt att jag på något intuitivt sätt gjort rätt tidigare, kanske, men det är klart att det är bra att någon gång få höra hur man gör rätt ur en psykologisk synvinkel, så man kan rätta till sina misstag och se till att man håller sig lite uppdaterad på de där riktlinjerna. Jag önskar det fanns mycket mer utbildning, för det finns verkligen ingen i juridikutbildningen."
(Tyskland, familjerättsdomare)

Omkring två tredjedelar av de yrkesverksamma som intervjuades hade deltagit i fortbildningsprogram, och fortbildning var vanligare bland socialarbetare än bland professionella rättstillämpare. Även om lagstiftningen i flera länder föreskriver obligatorisk fortbildning är det vanligt att sådan erbjuds och genomfås på frivillig basis. Det finns många bra fortbildningsprogram, men i vissa medlemsstater är det mycket svårt att få tillgång till dem. Många av de yrkesverksamma föreslog förbättringar, som mer utbildning i om hur man kommunicerar med barn för domare och mer utbildning om rättssystemet för socialarbetare. De yrkesverksamma framhöll

också att flera faktorer spelar in för ett barnvänligt rättsväsende, bland annat personlighet, föräldraskap och samarbete.

"Vi borde inte tillåta att ett ärende misslyckas på grund av bristande kompetens och erfarenhet hos utredare, åklagare, undersökande poliser och/eller domare eller rättsutövande instanser i allmänhet, när det hade kunnat lösas med hjälp av erfaren personal. Det kommer till en punkt där folk blir besvikna på rättsväsendet. Var ligger problemet? Problemet är bristen på utbildning hos dessa tjänstemän, oss, staten. Det handlar om vår kompetens."
(Bulgarien, domare)

Många upplever att det saknas specialistkunskaper och lämplig utbildning i hur man arbetar med barn inom alla yrkesområden när det gäller barn i rättsväsendet. Respondenterna anser att professionella rättstillämpare skulle vinna på fortbildning om hur man samspelar med barn, medan socialarbetare skulle behöva fortbildning om barnrelaterad lagstiftning.

Allmän och tjänsterelaterad fortbildning för alla yrkesverksamma i kontakt med barn

- EU:s medlemsstater, liksom nationella och europeiska yrkesorganisationer, bör se till att yrkesverksamma som arbetar med barn har lämplig utbildning om barns rättigheter, kommunikation med barn och barnrelaterad lagstiftning. Detta innefattar inte bara domare och åklagare utan även rättstillämpare i första ledet, som poliser och domstolspersonal.
- Fortbildning bör anordnas på nationell nivå, med harmoniserade kursplaner, för att skapa lika möjligheter för alla yrkesverksamma att få rätt utbildning och för att undvika att barn behandlas olika beroende på var de bor. Utbytet av lovande metoder inom och mellan medlemsstater, liksom utveckling av EU-omfattande utbildningsmoduler, ska uppmuntras.
- Fortbildningen bör också kompletteras med övervakning och tvärdisciplinärt utbyte av praxis mellan yrkesverksamma.

² Ibid.

³ Europarådet (2010), *Riktlinjer från Europarådets ministerkommitté för ett barnvänligt rättsväsende*, avsnitt IV A 4, 5.

Lovande metoder

Poliser utbildas i förhörsteknik för barn

I Finland erbjuds en ettårig tvärvetenskaplig kurs i utfrågningsteknik för poliser och vårdpersonal som genomför förhör med barn. Polisstyrelsen och Finlands rättspsykiatriska centrum anordnar utbildningen. De flesta poliser och psykologer som arbetar med straffrättsliga förfaranden har gått kursen och håller i allmänhet med om att den har bidragit till ökad barnvänlighet i förundersökningsförfarandet.

I Kroatien krävs att poliser genomgår en tremånaderskurs som anordnas av ministeriet för inrikes frågor. Efter genomgången kurs får de ett certifikat och har rätt att signera polisrapporter i ärenden där barn är inblandade.

Sektorsövergripande samarbete

Internationella normer som exempelvis Europarådets riktlinjer påkallar stärkt professionellt samarbete mellan olika discipliner för att underlätta förfarandena och beslutsfattandet.

”Vi har ett partstyrt system, men samtidigt är det en samarbetsprocess och jag vet ingen rättstillämpare här som inte arbetar inom den typen av ramverk. Det är ett samarbete.” (Storbritannien, socialarbetare)

Tvär- och mellandisciplinärt samarbete kan anta många former. Det kan handla om olika former av samarbete som kan vara en del i ett grundläggande synsätt på förfarandena eller gälla särskilda fall. Samarbetet kan också ske längs många olika linjer – inom en yrkesgrupp eller mellan olika yrkesgrupper (t.ex. samarbete mellan socialarbetare och rättstillämpare), inom eller mellan olika rättsområden (t.ex. bättre samordning mellan civilrättsliga och straffrättsliga förfaranden), eller en kombination av båda (t.ex. domare och socialarbetare som utbyter erfarenheter av bra metoder eller samarbetar kring

ärenden där barn är inblandade inom både civilrättsliga och straffrättsliga förfaranden).

I flera länder finns formella avtal eller protokoll för att främja professionellt samarbete. Det mesta av det sektorsövergripande samarbetet sker dock på informell basis, genom personliga nätverk och kontakter. Respondenterna gav exempel på både lyckade och misslyckade formella och informella samarbetssystem, och det är oklart om något system är bättre än något annat. Trots att det finns exempel på lyckade samarbeten saknas sådana system till stor del i medlemsstaterna.

”Vi arbetar i olika läger. Det är komplicerat och inte helt självklart att arbeta tvärdisciplinärt. Ju mer vi genomför tvärvetenskapliga utbildningar, desto mer kommer vi att kunna arbeta tvärdisciplinärt.” (Frankrike, icke-statlig organisation)

Respondenterna anser att det är mycket viktigt att de olika berörda yrkesgrupperna samordnas och samarbetar genom hela förfarandet för att se till att rättsväsendet blir barnvänligare genom att man minskar antalet förhör, ser till att barn får konsekvent information och skapar rättsgarantier i samband med hur barn förhörs. På så vis kan man förbereda, skydda och stödja barnen på ett bättre sätt.

Samarbete för att få fram bästa metoder och resultat

- EU:s medlemsstater, samt nationella och europeiska yrkesorganisationer, bör främja institutionellt samarbete och sektorsövergripande arbetsmetoder, samt tilldela resurser för relaterade utbildningar.
- Respondenterna anser att det saknas mekanismer för samordning av yrkesgrupperna som kan främja sektorsövergripande arbetsmetoder, vilket leder till att metoderna inte harmoniseras och att processerna försenas. EU:s medlemsstater, och EU när så är lämpligt, bör se till att sådana mekanismer inrättas. Standardiserade arbetsrutiner bland de yrkesverksamma bör också främjas för att uppmuntra till samarbete.

Lovande metoder

Samordning av straffrättsliga och civilrättsliga utredningar

Genom Münchenmodellen (*Münchner Modell*) i Tyskland har riktlinjer fastställts för samordning av straffrättsliga och civilrättsliga förfaranden för att undvika att barn förhörs upprepade gånger, särskilt i samband med våld i hemmet och sexuella övergrepp. Enligt modellen ska förhör med barn spelas in på video, varefter inspelningen lämnas till barnavdelningarna och delas med utredarna. Syftet med modellen är att genom nära samarbete och direkt informationsdelning mellan alla aktörer i förfarandet (advokater, barnskyddsmyndigheter, experter, barnets juridiska biträde) hjälpa föräldrarna att hitta en lösning i vårdnads- och umgängesfrågor.

Specialiserade tvärdisciplinära enheter för barn som utsatts för brott

Frankrike har inrättat ett femtiotal specialiserade tvärdisciplinära medicinska och rättsliga enheter (*Unités d'Accueil Médico-Judiciaires*) på sjukhus runt om i landet som ska kunna bidra vid straffrättsliga förfaranden. Enheterna sätter ofta familjer och barn i kontakt med organisationer för stöd till brottsoffer på plats direkt efter undersökningen. De utför också både förhör med barn och medicinska och psykologiska undersökningar. Dessa centraliserade program ser till att förhör och undersökningar sker i en barnanpassad miljö. De gör också förfarandet smidigare genom att man undviker fördröjningar och undersökningar i flera instanser.

Varje år är tusentals barn inbegripna i straffrättsliga och civilrättsliga förfaranden i samband med föräldrarnas skilsmässa eller som offer för eller vittnen till brott. Sådana förfaranden kan vara stressande för vem som helst. Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) har undersökt huruvida barnens rättigheter respekteras i dessa förfaranden. FRA:s fältbaserade undersökning, som grundas på intervjuer med yrkesverksamma och barn, visar att det finns mycket kvar att göra för att rättsväsendet ska bli barnvänligare i hela Europeiska unionen. Trots att Europeiska unionens alla medlemsstater har förbundit sig att se till att barnets bästa alltid ska sättas främst i alla åtgärder som berör dem, så är det i praktiken så att barnens rätt att bli hörda, att få information, att skyddas och att slippa diskriminering inte alltid tillgodoses. Därför förespråkar EU Europarådets *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende* som gavs ut 2010. Riktlinjerna syftar till att hjälpa medlemsstaterna att förbättra skyddet för barn i sina rättsväsenden och göra deras deltagande ändamålsenligare och därigenom förbättra rättsväsendets funktion.

Mer information:

I följande publikationer från FRA finns ytterligare information om barns rättigheter.

- *Mapping child protection systems in the EU* (2014), <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/comparative-data/child-protection>.
- *Guardianship for children deprived of parental care* (2014), handbok, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/guardianship-children-deprived-parental-care-handbook-reinforce-guardianship>.
- *Fundamental rights: challenges and achievements in 2013* (2014), årsrapport, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/fundamental-rights-challenges-and-achievements-2013>.
- *Fundamental Rights Conference 2010: ensuring justice and protection for all children* (2011), konferensrapport, <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/fundamental-rights-conference-2010-ensuring-justice-and-protection-all-children>.
- *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in European Union* (2010), <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/developing-indicators-protection-respect-and-promotion-rights-child-european-union>.

En översikt över FRA:s verksamhet i samband med barns rättigheter finns här: <http://fra.europa.eu/en/theme/rights-child>.

Publikationsbyrå

© Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter, 2015
Illustrationer: © FRA

Print: ISBN 978-92-9239-777-7, doi:10.2811/087147
PDF: ISBN 978-92-9239-780-7, doi:10.2811/01611

FRA – EUROPEISKA UNIONENS BYRÅ FÖR GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Österrike
Tfn +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency